

Změnil se les nebo my?

Když jsem byl malý kluk, chodil jsem s o něco starším kamarádem ze sousedství a jeho babičkou do lesa. Nikdy jsme se nevraceli s prázdnou. Ať jsme šli na houby, na borůvky, nebo jen tak, vždycky nám paní Bergerová našla velkou suchou smrkovou větev, na ni jsme narovnali kupku menších a táhli jsme ji z lesa domů. A cesta za námi byla krásně vymetená. Paní Bergerová si všechen drobný klest nakrátila na špalku sekerkou a svázala do otýpek, těmi celoročně topila v kuchyňském sporáku. Po zatopení měla okamžitě dostatek ohně na vaření a po posledním přiložení oheň rychle uhasl. V lese bylo úplně vysbíráno (spousta starších lidí to dělala podobně), větší a silnější větve a vršky se zpracovávaly na topení v zimě.

Jaký je to rozdíl proti dnešku, kdy člověk místy neudělá rovný krok, všude se válí nějaké větve, vršky stromů, často i mnoho let nezpracované vývraty a zlomy. Nejen Jehličnanů a nejen v nepříístupném terénu. Hned za městem, ale v posledních letech i za vesnicí je v lese paliva plno. Topit plynem, elektřinou je mnohem pohodlnější. Dřevo hřeje víckrát a lidí, kterým nevádí fyzická práce, je stále méně. Odedávna byl les člověku především zdrojem stavebního dřeva a paliva. A také jídla (ale tuto užitečnou vlastnost nyní pomínou). Vlastník lesa měl svůj les jako zásobárnu stavebního a truhlářského materiálu a paliva. Moderní doba ale přinesla jednosměrný přesun lidí z vesnic do měst. Čím dál víc vlastníků má kdesi lesík po prarodičích, ale mnohdy ani pořádně neví kde a hlavně si s ním neví rady. Pracuje v jiném oboru, u lesa nebydlí, na chalupu přijede několikrát do roka a větší práce v lese je příliš složité zorganizovat. Ještě tak, když les nic nevyžaduje. Ale polom po větru nebo kůrovec s tím udělá rázný konec. Problém je na světě a na velkou vzdálenost se řeší obtížně a často i pozdě. Abych ale byl spravedlivý k ma-

lým vlastníků, hospodaření našich státních lesů a lesů obecních také není na výtečnou. Nepružné a zbyrokratizované výběrové řízení na práce v lese neumožňuje včasný zásah proti aktuálním škodám v lese (polomy, kůrovec). O tom psát teď nechci, zajímá mě spíše, jak se změnilo naše vidění lesa.

Lidé z města (ale i lidé z plynofikovaných vesnic) přestávají vnímat les jako zdroj užitkového a palivového dřeva a les mají jako prostředí k vycházkám, k vyjížděním na kole. Nemají rádi změny, které do lesa vnášejí těžba dřeva, natožpak rozježděné přibližovací cesty. Čím dál víc dají na názory ochrany přírody a začínají být nakloněni jí propagovanému ponechávání přirozenému vývoji, rozšiřování chráněných území a omezování využití dřeva (ponechání do rozpadu, ke shnití). Někde to jistě smysl má, ale plošně takový přístup praktikovat nelze.

Hospodářský les je jako záhon s užitkovou plodinou, která se však sklídí až po stu nebo více letech. I o vysázený les je třeba se starat, jednotlivě ho a odstraňovat nežádoucí dřeviny (prořezávky a probírky), odstraňovat nemocné a chřadnoucí jedince. Na to vše máme lesní zákon, vyhlášky a desítkami let ověřené lesnické postupy. Té špinavé, manuální a náročné práci se však chceme vyhnout. Ale bez ní to nefunguje. Bez údržby lesa se množí škůdci (kůrovec, lýkohub, bělokaz atd.). Soustředili jsme se na to, jak udělat z lesa výkonnou továrnu na dřevní hmotu, která ji poskytuje měsíc co měsíc. Dříve se mýtní těžba odehrávala především v zimních měsících, výchovná pak přes léto. Nyní se těží permanentně. Co je však zásadnější: z lesa mizejí jednotliví dřevaři a nahrazují je harvestory řízené operátory, jedoucí na směny (nechci být zaujatý, bez harvestorů by se současná rozsáhlá kůrovcová kalamiť nedala zpracovat). O koních a lesních

- 1 Smíšený smrkový a bukový les. Jeřábí, Žďár nad Sázavou
- 2 Sotva jeden uhyne, jeho místo nahradí jiný. Strádoenské Peklo, Chrudimsko
- 3 Dospělé přirozené bučiny. Křivoklátsko
- 4 Přirozené smrkové zmlazení. Náchodsko
- 5 Lidská pomoc listnatému zmlazení proti jelení zvěři. Křivoklátsko
- 6 Ochranný les nad údolní nádrží Seč. Snímek M. Mála

kočích ani nemluvím (komu by se dnes chtělo starat se denně o koně a k tomu navíc dělat nebezpečnou a namáhavou práci v lese!). Jenže tím se ztrácí jemná lesařina a nastupuje hrubá síla. Lesním firmám poskytujícím služby se vzhledem k vysoutěženým cenám nevyplácí kácet po několika stromech, po skupinách, ekonomicky jim vyhovuje převážně harvestor až tehdy, když je k těžbě pořádná plocha (nebo dost stromů, chcete-li). Tyto stroje zvládnou spoustu práce, jen ji dělají méně citlivě k lesu, půdě, lesním cestám, k mladým přirozeným nárostům, které vyrostly pod starým porostem. Je to jako se vším, každá práce si žádá optimální nástroj. Škoda jen, že těch lesníků citlivých, jemných technologií ubývá jako lidí, kteří je uměli používat v terénu. Právě nyní, kdy bude velký problém zalesnit rozsáhlé kalamitní holiny, by se nám velmi hodilo využít všechnu přirozenou obnovu lesa, tedy všude tam, kde se les vlastními silami obnovuje.

Podíváte-li se pozorně, téměř všude najdete malé semenáčky lesních dřevin. Většinou se jim nedostane dostatek světla a vláhy, a tak zakrní, uschnou. Když se ale nad nimi prosvětlí (z různých příčin) a mají trochu štěstí na vodu, začnou růst. Je škoda je rozjezdit těžkou technikou, nevyužít přirozené zmlazení k obnově lesa. Není to však jen lesnická mechanizace, která mladým semenáčkům škodí. Mnohde se přidává velmi přemnožená lesní zvěř (především srnčí, černá, ale někde i mufloní, daňčí a jelen sika). Většina rekreujících se lidí vidí v lese a na poli srny ráda. Jenže v naší krajině nemáme velké predátory, kteří by redukovali nadpočetné jedince srnčí zvěře (a jiné). V tom případě by to měli dělat lidé – myslivci, lovci. Ale i těch ubývá. Mezi mladými lidmi z měst je myslivost povětšinou vnímána jako hrubá venkovská záliba a také se nedá z města provozovat tak, jak by bylo třeba. Být brzy ráno i pozdě večer v lese

a pozorovat zvěř. Vědět, kolik jí je a jaký je její zdravotní stav, který kus je třeba odstranit. Slovo myslivec ostatně souvisí s tím, že by měl o chovu a lovu řádně přemýšlet. Je dobře, že se v poslední době o tomto problému hovoří v médiích, a zdá se, že na odpovědných místech se o řešení snaží. Budeme-li schopni stavy zvěře snížit a udržovat v patřičných mezích, les si do značné míry s obnovou pomůže sám.

Naší otázkou však stále bude – na co tedy ještě potřebujeme les? Dřevo jako materiál – skutečné dřevo a nejen desky ze slepené dřevní drti – čím dál častěji nahrazujeme umělými hmotami a různými náhražkami. U nás v republice se vůbec velmi málo staví ze dřeva, ve srovnání s chladnými severními zeměmi. Přitom dřevo stále dorůstá nové, na rozdíl od vytěžených písniček, kamenolomů a vápencových kopců. Dřevo má přirozeně skvělé izolační vlastnosti, v dřevostavbě se příjemně bydlí a ani vytápění není tak drahé. Ale raději si slepíme domek z tvárnice a obložíme ho polystyrenem. A hádáme se o rozšiřující se těžební jámy na vše možné. Kdo však bude platit nutné lesní práce, pokud si na ně vlastník lesa nevydělá těžbou a prodejem dřeva? Ano, v současnosti se dotuje kdeco, ale to není přirozený stav věci. Les by si na sebe měl vydělat sám, tak tomu bylo vždycky.

Les žije pomalejším tempem než člověk, ten je totiž stále úspěšnější a chtěl by všechno hned. Jenže to v lese dost dobře nejde. Od toho si lidé vymysleli lesnictví a hospodářskou úpravu lesa, obor, který má umět s lesem a jeho dlouhodobou perspektivou pracovat; v našich zemích se hospodářská úprava lesa začala uplatňovat od konce 18. století. Lesnictví a jeho praxe se vyvíjejí podle toho, co společnost většinou požaduje. K tomu samozřejmě reflektuje technické možnosti a využívá je (či zneužívá). Nejdříve les musel ustoupit na nejúrodnějších půdách zemědělství, sloužil jako zdroj technického i palivového dřeva, zvěřiny apod. Později se s rozvojem prvního průmyslu stal zdrojem pro výrobu dřevěného uhlí a tvrdě za to zaplatil změnou druhové skladby. Zachráněna ho až těžba uhlí kamenného, ale tehdy došlo k velké změně ve složení lesních porostů,

narostla potřeba stavebního jehličnatého dřeva. A protože to se dobře průmyslově opracovává, bylo na dlouhá desetiletí dopředu rozhodnuto o převažující skladbě našich lesů. Jedna generace proklínaných smrkových porostů jsou čtyři generace lidské. Nyní je dosti obvyklé pomlouvat naše předky, že vysazovali smrkové porosty. Oni ale žili v době, kdy klima bylo chladnější a vlhčí, a hlavně – řešili svou potřebu stavebního a palivového dřeva a představovali si, že my ji budeme mít podobnou. Po stu a více letech sklízíme lesy, které naši předkové založili a kolikrát si toho ani nevážíme. Přitom, jak dobře se smrk prodával před kůrovcovou kalamitou! Kdoví, co za čtyři pět generací budou naši potomci říkat o nás. Osobně jsem zažil dobu, kdy byli lesníci za každou cenu nuceni vysazovat rychle rostoucí dřeviny, aby rychle narostla hmota dřeva – měli jsme jako jeden z prémiových ukazatelů, kolik naplánujeme výsadby těchto dřevin (topolů, vejmutovky, douglasky, modřínu, jedle obrovské, dubu červeného). O deset let později téměř všechny začaly být považovány za geograficky nepůvodní (včetně modřínu!) a rozsah jejich výsadby je silně omezen nebo úplně zakázán (v chráněných územích).

Z vlastní praxe však vím, jak se za posledních 30 let mění skladba lesních porostů k lepšímu, jak násobně roste plocha vysazovaných listnatých a jedlových porostů. Kdo to chce vidět, vidí. Tím nechci omlouvat, že lesník z pohodlnosti vysadí smrk i na místě, o němž dobře ví, že na něm nastane problém – na výsušná místa na jižních stráních, na hranu svahu, do Polabí. Ale skutečně se skladba našich lesů mění, jen ne dost rychle podle lidských měřítek. Pokud bychom nespěchali, stačí např. do výsadeb smrku prosazovat po 10, 20 metrech jedli bělokorou, tu individuálně ochránit proti zvěři a preferovat a uvolňovat ji při výchově. Jakmile začne plodit, máme téměř vyhráno. Jedle může poskytnout stavební dřevo srovnatelné se smrkovým (teď by se začali zlobit truhláři, špatně se totiž brousí). Totéž nelze provádět se všemi dřevinami. Buk, dub nebo borovice mají odlišné požadavky na výsadbu, aby dobře prospívaly. Ať už to bude jakákoliv dřevina, pořád platí, že v hospodářském lese jí musíme věnovat náležitou péči, jinak se dočkáme jen plevele, ostružiní a maliní. Drobný žert na závěr: pokud bude dostatečná veřejná poptávka, lze si představit i řídké březové a osikové lesy plné kozáků a křemenáčů, jejichž dřevo se bude zhodnocovat jako ceněné palivo do grilů pod cukety a lilky.

Ptal jsem se sám sebe: změnil se les, nebo my? Zkuste si odpovědět sami. Les se mění, jistě – pomalu, občas lokálně i rychleji. Ale my, lidská společnost, se měníme rychleji. Rychleji měníme názory na to, co potřebujeme – od života, od státu, od lesa. A neshodneme se. Les a příroda si i s naší neshodou nějak poradí, co zasadíme chyběně, uhyne, o co se nebudeme starat, to také nějak zaroste. Ale byl bych velmi zvědav, co budou právníci říkat, až budou po stu letech takové lesní porosty těžít. Budeme za hlupáky?

Autor tohoto zamyšlení pracuje celý dosavadní život v oblasti hospodářské úpravy lesa, lesnickým slangem jako taxátor. Náplní jeho práce je popis lesních porostů a zákres účelových lesnických map a vytvoření 10letých lesních hospodářských plánů pro různé vlastníky lesa (nad 50 ha).